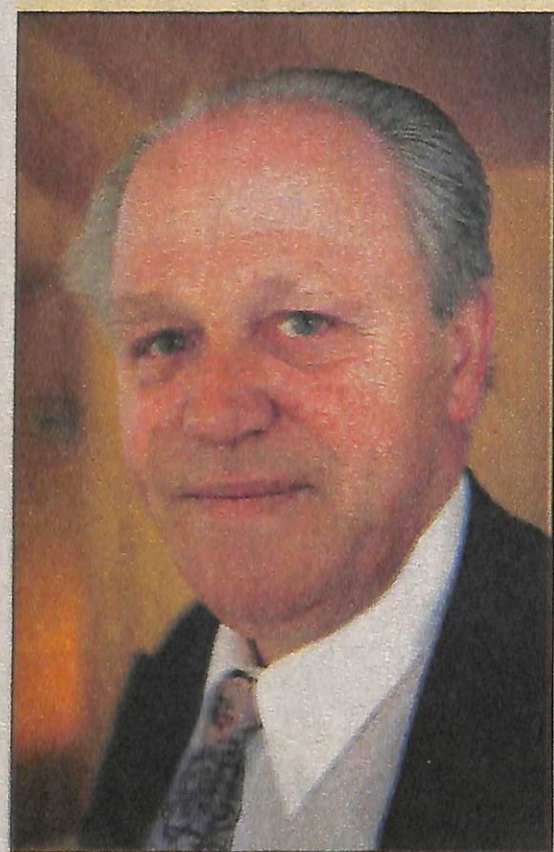

Handelaar in stierensperma een van de sponsors van Bach-orgelproject

Piet Wiersma staat op scherp

Een mega-orgelproject. De Harense organist Piet Wiersma legt de komende drie jaar alle orgelwerken van Johann Sebastian Bach - 1685 - 1750 - vast op twintig cd's.

Op zich is dat al bijzonder, maar nog veel opmerkelijker is dat de ruim driehonderd composities worden gespeeld op 21 historische orgels in de provincie Groningen. Onlangs werd de eerste dubbel-cd gepresenteerd in de Martinikerk te Groningen. Wiersma is zeer blij met het project: „Schitterend. Het is al jaren een wens van mij om alle werken van Bach op te nemen.”

▲ Piet Wiersma raakte verslingerd aan het orgel op tienjarige leeftijd.

Groninger musicus kocht zijn eerste orgeltje in garage

Z'n eerste orgeltje kocht Piet Wiersma - 52 - in een autogarage. Hij kwam daar als jochie van een jaar of tien om brood te bezorgen. Vader was namelijk bakker in Aduard. Ergens verscholen in die garage zag de jeugdige Piet een muziekinstrument staan. „Wat is dat?,” vroeg hij aan de garagehouder. „Is dat ding te koop?” Even later had hij het harmonium, want dat was het, gekocht voor honderd gulden, betaald uit de broodknip van z'n vader.

Vrij snel daarna kreeg hij les van Johan van Meurs, organist van de der Aa-kerk in Groningen en een van de bekendste orgelpedagogen in Noord-Nederland. Al na een jaar mocht Piet aan het pedaal beginnen en hij verslond orgelboek na orgelboek.

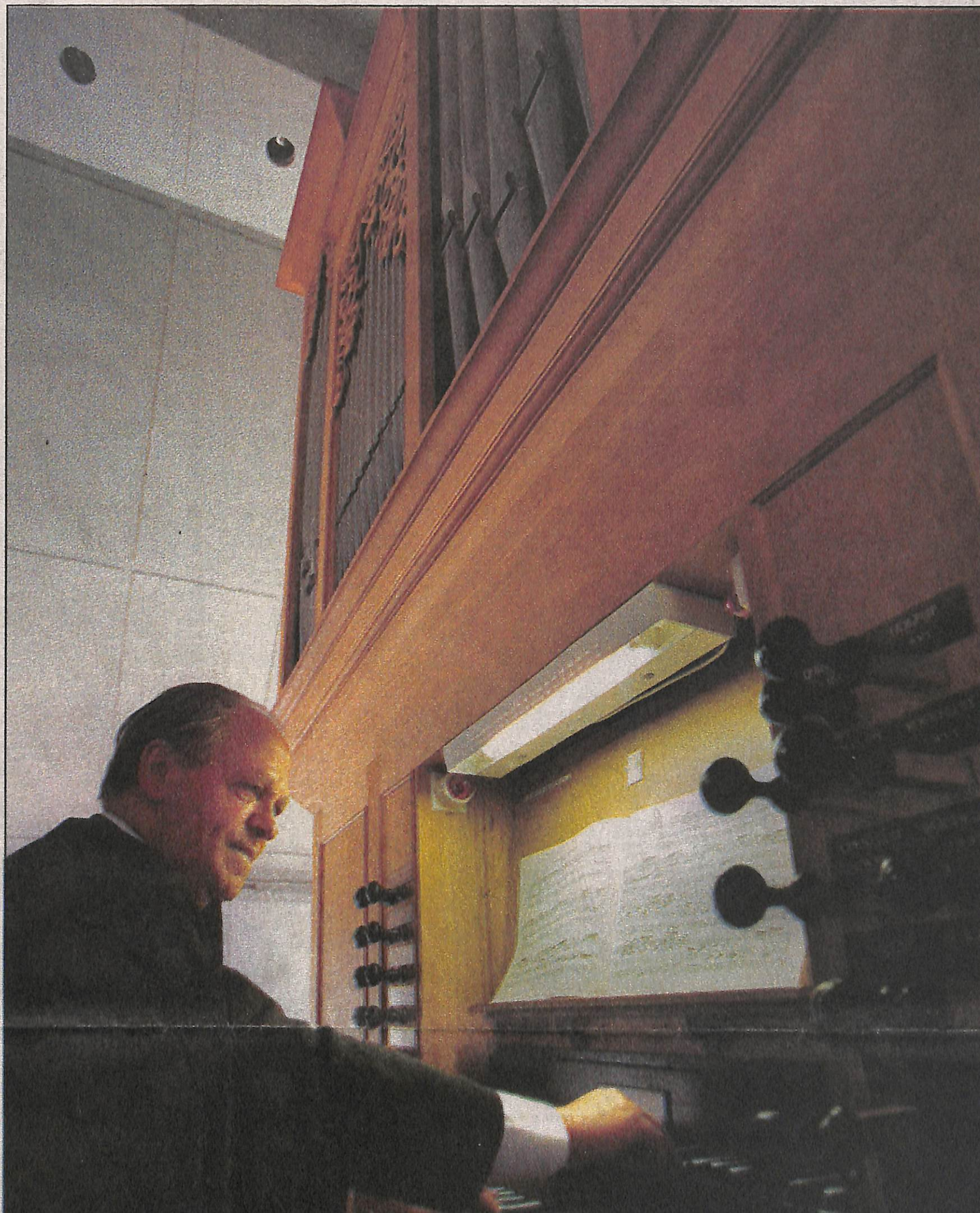
Z'n eerste aanstelling als organist was in

Piet Wiersma is bezeten van Bach. Al bijna veertig jaar verdiept hij zich in het oeuvre van de grootmeester van de Europese orgelkunst. Overal waar Bach gespeeld heeft, heeft Wiersma ook diens barokke klanken laten horen. In Arnstadt, waar Bach als 18-jarige organist werd, maar ook in latere standplaatsen als Muhlhausen, Erfurt, Weimar en Leipzig.

Door **Hermann Hoogakker**
Foto's **Bert Jippes**

De Nederlandse organist heeft een uitgesproken standpunt over de orgels waar Bach op gespeeld heeft: Bach heeft eigenlijk nooit echt mooie orgels ter beschikking gehad. In de provincie Groningen staan veel mooiere. „Als Bach dat geweten had, was hij hier komen wonen.” Wiersma illustreert dat met een anecdoten: Bach heeft ooit naar de post als hoofdorganist in Hamburg gesolliciteerd. In de Jacobi-kerk daar stond - en staat nu nog - een heel mooi orgel van Arp Schnitger. Bach kreeg de functie niet omdat een rijke koopman voldoende geld op tafel legde, waardoor zijn zoon benoemd werd. Dat is minstens een jaar lang een rel geweest. Wat Bach niet wist, was dat er in de Martinikerk in Groningen een soortgelijk orgel stond. Hij had hier zo kunnen beginnen. Ik weet dat Bach gek was op Schnitger-orgels.”

Henk Wierenga, kinderarts in het Academisch Ziekenhuis in Groningen en fervent amateur-organist, is secretaris van de Stichting Bach in Groningen. Deze stichting werd speciaal in het leven

Z'n eerste aanstelling als organist was in Oostwold - Westerkwartier -. Op vijftienjarige leeftijd werd hij ontdekt door Jan van 't Hof, toen directeur van het conservatorium in Groningen. Na een voorspelbeurt in de Martinikerkerk - „ik speelde de *Es-dur* van Bach uit m'n hoofd” - kreeg hij het dringende advies leerling te worden van het conservatorium. „Dan moeten jullie mijn vader maar bellen,” zei ik, „want ik dacht: dat loopt mis. Vader zag niet veel in een broodwinning als musicus”.

Talent

Piet had dat goed gezien, want direct na z'n mulo-opleiding moest hij werken op een melkfabriek. Maar z'n talent kon niet worden ontkend, en na vrij korte tijd werd het alsnog conservatorium, waar hij studeerde bij Wim van Beek, ook al een landelijk vermaard docent. Zowel voor z'n Orgel B-examen als voor Einddiploma Solospel Orgel haalde hij tien - „dat kon ik me niet begrijpen” -, waardoor hij werd toegelaten tot de Prijs van Uitnemendheid. Aardig detail is dat het programma van de eerste dubbel-cd, die in de Martinikerkerk werd uitgereikt, hetzelfde is als dat van de Prix in 1975. Hoofdbestanddeel vormt het derde deel van de *Clavierübung*.

Momenteel is Wiersma vaste organist van de hervormde kerk in Monnickendam. Daarvoor vervulde hij dezelfde functie in onder andere de Remonstrantse kerk en de Oosterkerk in Groningen. Hij heeft ongeveer zeventig orgelleerlingen en geeft veelvuldig concerten in binnen- en buitenland. Ook is hij vaste begeleider van twee oratoriumverenigingen in Groningen.

gingen, want de stichting van de Groningen. Deze stichting werd speciaal in het leven geroepen om Wiersma's liefste wens in vervulling te doen gaan. Hoe mooi je ook orgel kunt spelen, om alle orgelwerken van Bach op cd's vast te leggen, is veel geld nodig. Wierenga schat dat de stichting drieënhalf- tot vierhonderdduizend gulden nodig zal hebben om het project tot een goed einde te brengen. Op een kleine zeventigduizend gulden na is dat binnen. De rest zal ook wel lukken,” zegt hij. Het geld komt overal vandaan. Zo is er inmiddels een dertigtal donateurs geworven, die ieder duizend gulden op tafel hebben gelegd. In ruil daarvoor krijgen ze alle cd's. Ook zijn er sponsors gevonden, waaronder grote jongens als CasTel, Theodorus Niemeijer en zelfs Vetsmelterij Smilde uit Heerenveen. Er is ook een handelaar in stiersperma bij. Die legt voor elke cd duizend gulden op tafel. Wiersma en Wierenga kunnen er wel om lachen. Hij had als eis dat een van zijn koeien op een hoes moest. Nou, dan zetten we wel een koe bij een van de kerkjes op het Groninger platteland en klaar is Kees.” Verder zijn er uiteraard ook - met succes - fondsen als het J. B. Scholtenfonds aan-geboord.

Team

Inmiddels is het monsterproject op papier vrijwel klaar. Alle orgels zijn in de achterliggende twee jaar uitgezocht. Gekeken is welke werken op welk type orgel het beste passen en alle registraties zijn haarfijn uitgezocht door Wiersma en, zoals hij zelf zegt: een team van deskundigen, dat mij heeft geholpen.” De opnames voor de eerste twee cd's in de Martinikerkerk in Groningen zijn achter de rug. Ook de twee volgende cd's worden in de Martinikerkerk opgenomen. Wiersma en platenmaatschappij Eurosound uit Herveld, een dorpje in de buurt van Nijmegen, moeten

◀ Piet Wiersma op zijn 'werkplek': „Het is al jaren een wens van mij om alle werken van Bach op te nemen.”

daarvoor 's nachts werken, want overdag is er te veel verkeer rond de kerk. De organist benadrukt het belang van het orgel in de Martinikerkerk: „Wij hebben als hoofdorgels dat in de Martinikerkerk, de der Aa-kerk - ook in Groningen -red. -, Uithuizen en Noordbroek gekozen. Dat zijn alle voor het grootste deel Schnitger-orgels en die zijn rond 1700 gebouwd. Dus precies in de tijd van Bach zelf.”

Bij twee van de genoemde hoofdorgels hoort overigens nog een verhaal: Het Schnitger-orgel in de hervormde kerk van Uithuizen wordt momenteel gerestaureerd. Wiersma zal volgend jaar de eerste zijn om het te gebruiken voor zijn cd-opnames. Bij het orgel van de der Aa-kerk ligt een en ander gecompliceerder. Dat instrument is nog lang niet klaar en Wiersma en Wierenga

hopen dat er op korte termijn duidelijkheid komt over de restauratie, want het is hun grote wens om dat orgel ook in het programma op te nemen. Volgens de planning moet de der Aa-kerk te horen zijn op de cd's zeventien tot en met twintig, maar of dat lukt is nog niet zeker.

Koraaltjes

Nog veel meer kerken in de provincie komen, zoals gezegd, aan bod: Leens, Noordwolde, Kantens, Midwolde, Noordbroek, Midwolda, Nieuw Scheemda, Oostwold, Bellingwolde, Finsterwolde, Farmsum, Uithuizermeeden, 't Zandt, Krewerd, Oosternieland, Godlinze, Appingedam en Pelstergasthuis Groningen. In die verscheidenheid schuilt volgens Wiersma de kracht van het project: Veel van deze orgels zijn aan de be-

scheiden kant. Het is de kunst om die tot leven te brengen. „Op het oudste orgel, dat van Krewerd uit 1531, speel ik een stuk of vijf koraaltjes. Het is niet zo moeilijk om alle werken van Bach op enkele grote toporgels in Europa te spelen. Verschillende organisten hebben dat al gedaan. Het gaat juist om de prachtige instrumenten die Groningen heeft, te laten horen.”

Wiersma denkt dat de komende drie jaar heel geschikt zijn om de opnames te maken: Een dergelijk project moet je niet op te vroege leeftijd beginnen. „Die verleiding is natuurlijk groot. Ik heb bijvoorbeeld alle orgelwerken van Bach al op het conservatorium bestudeerd en speel ze al dertig jaar. Maar die tijd is ook nodig om er rijp voor te worden. Ik denk dat ik dat nu ben. Ik voel dat ik op scherp sta.”

Kerken en orgels in Groningen

De provincie Groningen bezit een groot aantal historische kerken. De oudste zijn gesticht tussen 800 en 1300. In de 13e eeuw kwam de romano-gotiek tot grote bloei. Deze stijl kenmerkt zich door het opvallend gebruik van vaak rode baksteen. Op vernuftige wijze werden koepelgewelven gemetseld, terwijl ook de ondersteunende pilaren werden voorzien van decoratief metselwerk. In de eeuwen daarna werden gewelofschilderijen aangebracht. In veel kerken zijn deze fresco's - of overblijfselen - nog te zien, onder andere in Godlinze, 't Zandt, Lopsum, Zuidbroek en de grote stadskerken in Groningen.

Ook de orgelrijkdom van de provincie Groningen is bijzonder groot. Op een relatief klein

oppervlak staat een schat aan historische instrumenten. Dat deze orgels in de 19e en begin 20e eeuw niet zijn vervangen door nieuwe producten heeft niets te maken met cultuurbesef, zoals weleens wordt beweerd, maar alles met geldgebrek, de weinige waarde die men in die tijd aan orgelspel hechtte en de spreekwoordelijke zuinigheid van vooral landbouwers die wel geld bezaten. Het beste bewijs van deze stelling is dat in de kerken waar wel aan de orgels gewerkt is, deze werden voorzien van allerlei rare toevoegingen, waardoor het oorspronkelijke karakter goeddeels verloren ging. Pas in de tweede helft van deze eeuw vatte het besef post dat de Groninger kerken wel een heel bijzondere cultuur-

schat herbergden. Ingrijpende en historisch verantwoorde restauraties waren toen nodig om de instrumenten in oude luister te herstellen. Voor sommige kerken kwam dit besef te laat. In Zeerijp bijvoorbeeld werd een historische kopie gebouwd door de firma Blank uit Herwijnen.

Rond 1700 breekt de bloeitijd van de noordelijke orgelbouw aan. Vooral de Duitse orgelbouwer Arp Schnitger laat nadrukkelijk van zich horen, in de 18e eeuw gevolgd door onder andere Hinsz en Freytag. Veel van de instrumenten uit deze bloeitijd zijn zeer geschikt voor de uitvoering van orgelwerken van Bach. De Stichting Oude Groninger Kerken en de Stichting Groningen Orgelland bewaken het rijke cultuurbezit.

Het orgel van de Martinikerkerk

De geschiedenis van het orgel van de Martinikerkerk begint aan het einde van de 15e eeuw, toen Johan ten Damme een nieuw instrument vervaardigde. Een halve eeuw later werd de stijl vrij ingrijpend veranderd door een onbekende bouwer. Daarna werkten nog verscheidene andere bouwers aan het orgel. In 1691 breekt er een nieuwe periode aan. De Duitse bouwer Arp Schnitger bouwt in feite een bijna nieuw instrument.

◀ Het orgel van de Martinikerkerk heeft een eeuwenlange geschiedenis.

Alleen de oudste gedeelten uit 1479 hadden volgens hem voldoende kwaliteit. Het orgel werd verder vergroot met twee pedaaltorens.

De glorieertijd brak aan in de 18e eeuw, toen Frans Caspar Schnitger en Johann Georg Schnitger het orgel drastisch mochten uitbreiden. Het is vrijwel zeker dat toen ook Albertus Anthoni Hinsz werd ingeschakeld.

In de 19e eeuw werd het orgel romantischer van snit door de werkzaamheden van Nicolaas Anthonie Lohman en later Petrus van Oeckelen. Bijna kreeg het instrument de genadeklap toen in 1939 de

Foto: Dennis Beek

firma J. de Koff een elektro-pneumatische tractuur aanbracht., de grote mode van die tijd.

Vanaf 1977 kreeg Jürgen Ahrend de opdracht voor een grondige restauratie. Het jaar 1740 werd het uitgangspunt. Wel werden enkele waardevolle aanvullingen uit latere tijd behouden. De kas is groen geverfd met bladgoud op het snijwerk.